

**НИКОЛАЄНКО Станіслав Миколайович** –

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,  
міністр освіти і науки України 2005-2007 років, ректор НУБіП України,  
випускник Богданівської сільської школи 1973 року  
ORCID ID 0000-0003-2924-6496  
e-mail: den.ruden@gmail.com

## НЕВИКОРИСТАНИЙ РЕЗЕРВ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

**Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.** Формування нової сучасної української школи є намаганням знайти своє освітянське місце у світовому просторі. Особливе місце тут займає ставлення до структури такої школи та змісту навчальних дисциплін. Впродовж останнього десятиліття проводяться дискусії з приводу форм та змісту трудового навчання й виховання. На нашу думку дану проблему доцільно розглядати через призму досвіду фундаторів теорії та практики трудового виховання, до яких відноситься і В.О.Сухомлинський та І.Г.Ткаченко. Необхідно врахувати практику роботи середніх шкіл Китаю, Японії, Німеччини, США, Канади, де ідеї Кіровоградських директорів шкіл широко використовуються нині. У вказаних державах пріоритетними є проблеми підготовки молоді до праці.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Діяльності І.Г.Ткаченка присвячені роботи Н.А.Калініченко, В.О.Сухомлинського, М.І.Садового, О.В.Максимчук, В.М.Мадзігона, І.Л.Мудрого та ін. У них узагальнено досвід діяльності вченого та окреслено теоретичну основу системи трудового виховання та навчання. І не випадково у Києві, Знам'янці, Богданівці, Умані, Кропивницькому проведено круглі столи, науково-практичні конференції, де вчені визначали місце трудового виховання та навчання у сучасній школі.

**Мега статті** полягає у аналізі науково-педагогічної та громадської діяльності та роботи учнівських виробничих бригад через призму сталого розвитку.

**Методи дослідження.** У статті використано теоретичний метод дослідження вивчення та узагальнення архівних матеріалів та власних спогадів автора статті.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Постає Івана Гуровича Ткаченка є непересічною. Славний Вчитель, дослідник, вихователь зробив для становлення української сільської школи можливо чи не найбільше з усіх своїх сучасників. На його долю випали нелегкі випробування колективізації, голоду, війни. Його не призвали до Червоної Армії, бо був хворий, довелося жити на окупованій території. Працював в німецькій управі, але був водночас і підпільником, допоміг багатьом уникнути каторжних робіт, попереджав партизанів про облави, операції гестапо.

Він народився в славному селі Цибулевому – зимівнику козаків із Чигиринського полку, до якого напрямки кілометрів з тридцять. Поряд стояв

могутній Чорний ліс із столітніми дубами, козацькими пасіками та невеличкою річкою Богданкою, де, кажуть, відпочивав не раз Богдан Хмельницький.

На місці витоку Богданки десь пізніше, в кінці XVIII ст. і було засноване село Богданівка, яке отримало друге народження після Столипінської реформи. Тоді багато вихідців із Суботців отримали земельні наділи в Богданівці. Згодом селом пройшла залізниця, як і нині кажуть старші люди – «чавунка», яка дала серйозний поштовх у розвитку Богданівки. Перша школа в селі була збудована між «чавунками» – коліями на Київ-Херсон, Харків-Одесу. В тій школі в далекому 1936 році і почав працювати молодий випускник – математик робітфаку Кіровоградського педагогічного інституту Іван Ткаченко. До речі, в цій же школі десь в кінці 20-х років навчався з моїм батьком і майбутній міністр освіти Української РСР – Маринич Олександр Мефодійович.

Згодом вже після війни школу перенесли до центру села, де зусиллями Івана Гуровича і його однодумців в середині 50-х років було збудовано гарну школу. Пізніше, він вже як депутат Верховної Ради України, ініціював будівництво нової школи, яка була зведена в 1977 році.

Педагогічна спадщина І.Г.Ткаченка є багатогранною. Найперше, про що хочеться сказати, це наявність могутнього таланту підбирати талановитих вчителів, вміння налаштувати педколектив на творчу, високопрофесійну роботу. Не випадково в школі працювали такі видатні особистості, як П.С.Головир, Ю.Г.Крайванов, Г.С.Шевченко, П.Ю.Кучерявий, О.Г.Нестеренко, М.С.Ратушна, І.П.Мацебурко, Б.І.Сиром'ятников та інші.

Талант управлінця-педагога полягав у глибокому розумінні організаційно-педагогічної діяльності, побудові стратегії і тактики розвитку школи, підборі кадрів, ретельному продумуванні управлінських рішень, організації контролю за їх виконанням.

Американський дослідник, менеджер Джим Колінз в своїй книзі «Good to Great» говорить, що правильно підібрані кадри, управлінська команда є першоосною успіху, порівняно навіть з визначенням стратегії розвитку, новими реформами і т.і. Дослідник виділяє п'ять рівнів ієрархії менеджерів, де на найвищій п'ятій щабель він ставить керівника, який добивається виключних і довгострокових результатів завдяки

парадоксальному поєднанні особистих якостей і твердої професійної волі [1, с.41].

Оцінюючи це з висоти років, хочу сказати, що всі ці якості були притаманні саме керівнику Богданівської сільської школи – Івану Гуровичу Ткаченку, директором якої він успішно трудився 38 років.

Наступною яскравою рисою видатного вчителя-педагога була його нестримна жага до самовдосконалення, пошуку нових форм навчання і виховання молоді. Він обґрунтував необхідність постійного самовдосконалення вчителя, обміну досвідом, використання надбань сучасників. І.Г.Ткаченко налагодив зв'язки з кращими школами України, Росії, Азербайджану, Прибалтики. Наприклад, учні і вчителі Халданської школи з Азербайджану постійно приїздили в Богданівку, ділилися надбаннями культури, мистецтва, народними традиціями. Аналогічні поїздки були і наших делегацій до Азербайджану. В той час міжнародні зв'язки обмежувалися республіками Союзу РСР, але цей напрямок давав могутній світоглядний матеріал для учнів, вчителів, батьків.

Основним надбанням педагогічної спадщини І.Г.Ткаченка була творча реалізація, обґрунтування і запровадження принципу **поєднання продуктивної праці з освітнім процесом**. До речі, цей принцип активно використовував і А.С.Макаренко. На жаль, нині він в діяльності шкіл, навіть в профтехучилищах, коледжах є невинувато приниженим. Натомість тривають ритуальні розмови про дуальну освіту, які не підтвержені реальними кроками.

Трудове навчання розпочалося починаючи з учнів молодших класів, де набували початкового трудового досвіду на пришкольніх клумбах, сільськогосподарських ділянках, у теплицях-оранжереях та шкільних майстернях. Учні ж 10–11 класів цілеспрямовано отримували професійні навички за напрямом механізатора-тваринника та столяра-меблевика. Працювали у виробничих цехах базового сільськогосподарського підприємства та класах автосправи.

Успішний досвід реалізації програми трудового виховання учнів у поєднанні з набуттям ними базової освіти сприяв тому, що у 1955 р. в стінах Богданівської школи заснували навчально-виробничу бригаду. До її складу могли входити учні 5–9 класів, котрі виявили відповідне бажання та отримали на те згоду батьків. Залучення учнів у бригаду супроводжувалося, можна сказати, певним ритуалом, що безумовно сприяло набуттю школярами досвіду підтримання виробничих відносин у подальшому. Зокрема, учні самостійно подавали заяву на ім'я педагогічної ради школи і правління артїлі. Після їх розгляду відбувалася процедура прийому юнаків та дівчат у бригаду на спільному засіданні правління і педагогічної ради школи. Стрижнем цієї процедури, закономірно, було вручення трудової книжки – такого собі символу трудової підготовки підростаючого покоління, посвяти до певної само-достатності.

Свою діяльність виробничу бригада проводила на спеціально виділеній для цього колгоспом навчально-дослідному полі, на окремій земельній діяльності площею в 110,5 га. Окрім того, правління колгоспу брало на себе зобов'язання цілковитого забезпечення виробничої бригади всіма необхідними засобами механізації та супровідними матеріалами задля здійснення всіх необхідних сільськогосподарських робіт.

Гуртуванню учасників виробничої бригади та піднесенню їх трудового духу неабияк сприяв власний гімн «Змолоду честь трудову бережи», а також прапор. Як наслідок, виробничу бригаду Богданівської школи не раз ставала переможцем трудових змагань регіонального та республіканського масштабів. Зокрема, у 1965 р. вона виборола I-у республіканську премію Міністерства освіти УРСР. А рік по тому, у 1966 р., школа в цілому була відзначена

Грамотою Президії Верховної ради УРСР за успіхи в дослідницькій роботі та трудовому вихованні. В 1972 р. виробничу бригаду практично повторила свій семилітній успіх, ставши лауреатом II-о республіканської премії Міністерства освіти УРСР.

Ось така знаменита і потужна школа відкривала свої двері для дітей до першого класу

У 1973 році І.Г.Ткаченко захистив кандидатську дисертацію «Шляхи і методи вдосконалення політехнічного навчання і трудового виховання старшокласників сільської школи» [2]. Як учень Богданівської школи скажу, що в колективі учні дійсно на практиці використовували здобуті знання – приміром при визначенні норм виробітку на збиранні буряків чи кукурудзи, вирощуванні сільськогосподарських культур, внесенні добрив, складанні креслень на виготовлення дерев'яних конструкцій, меблів, навчального приладдя.

На базі Богданівської середньої школи з 1971 р. діяла науково-дослідна лабораторія з проблем трудового виховання і професійної орієнтації учнів сільської школи Інституту педагогіки України [2].

І. Г. Ткаченко є автором прекрасної системи трудового навчання сільських школярів, що стала в інтелектуальному, моральному та естетичному вихованні підлітків серйозним рушієм і основою.

Разом із колективом Богданівської середньої школи №1 він розробив і апробував систему трудової підготовки молоді. У школі було створено навчально-дослідне господарство учнівської виробничої бригади. Бригада постійно у своєму розпорядженні мала засоби виробництва: трактори, автомобілі, плуги, сівалки, борони, котки, культиватори. Метою її діяльності була організація продуктивної праці, дослідницької роботи з застосуванням експериментальних технологій із вирощування високих урожаїв сільськогосподарських культур, збільшення виробництва продуктів тваринництва. Шкільне навчально-дослідне господарство стало господарською і технічною базою виробничого навчання, лабораторно-практичних занять,

виробничої практики членів учнівської бригади, про що написано в його працях [3]. Принагідно слід зауважити, що сьогодні цей досвід використовують в деяких областях, але на нього центральна влада не зважає.

Педагогічний колектив, передусім, дотримувався таких педагогічних вимог роботи учнівської виробничої бригади:

- урахування віку учнів (1-й етап виробничого навчання розрахований для учнів 9 класів, 2-й етап виробничого навчання – для учнів 10–11 класів);

- формування виробничих умінь і навичок відповідно до етапів виробничого навчання;

- використання можливостей учнівської бригади, як виробничого колективу для професійного вибору старшокласників і профільної підготовки;

- систематичність і послідовність морального виховання учнів на основі виробничої діяльності членів бригади;

- заохочення учнівської молоді до самоосвіти та самовиховання [4].

Аналізуючи секрети успіху педагогічної спадщини І.Г.Ткаченка, слід звернути увагу і на позакласну роботу. Активно працювали гуртки, проводилися предметні вечори, олімпіади, масові заходи, читачькі конференції, диспути, тематичні й літературні вечори, зустрічі. Ефективними у аспекті трудової підготовки стали подорожі, екскурсії, експедиції, виставки дитячої творчості; суспільно корисна та продуктивна праця зі створення матеріальних цінностей. У школі також було чітко окреслено і конкретизовано зміст трудового виховання у процесі вивчення природничо-математичних дисциплін [5].

Особливо хочу наголосити на таланті Івана Гуровича, як педагога-новатора, психолога. Він глибоко розумів психологію учня, вікові особливості дітей. Він ніколи не ставив учням двійки, але його методика викладання матеріалу була ефективною і новаторською.

Педагог-реформатор І. Г. Ткаченко разом із педагогічним колективом школи, на основі наукової організації праці, розробив результативні вимоги до уроків. Серед них:

- єдність психологічних і наукових домінант уроку на ґрунті чуттєвого і логічного пізнання;

- створення проблемних ситуацій, зокрема під час вивчення нового матеріалу;

- організація дослідницької діяльності учнів;

- відповідність дидактичного принципу навчання процесу пізнання: конкретне (образ), абстрактне (загальне), суттєві ознаки образу (практичне), поняття, закон, правило, збагачене та перевірене практикою;

- диференціація у навчанні з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, врахування їхнього розвитку;

- застосування на уроках 3-х видів самостійних робіт у такій послідовності: практичні, пізнавальні, творчі;

– домашнє завдання має повторювати увесь процес і зміст уроку: задачі й вправи згідно з рекомендованими зразками, завдання пошукового характеру, завдання по конструюванню і моделюванню [6].

Дуже прикро, що ініціатива Кіровоградської профспілки освітян щодо запровадження міністерської нагороди кращому директору сільської школи ім. І.Г.Ткаченка, підтримана і запроваджена в життя наказом Міністерства освіти і науки України в 2007 році, нині відмінена і забута.

Життя вимагає переосмислення нашої педагогічної спадщини, використання позитивних ідей минулого, сьогодення. Україна – аграрна держава і без виховання в молоді почуття господаря, без працелюбності, без розвиненої сільської школи ми країну з колін не підніємо.

Творчість, практичні рекомендації вченого-педагога, практика І.Г.Ткаченка – це невикористаний резерв розвитку українського села, української трудової школи.

#### СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Коллінз Джим. Від хорошого до великого (Good to great) / Манн, Иванов, Фербер. М., 2018. 368с.

2. Калініченко Н. Провідні напрями діяльності Івана Гуровича Ткаченка (1919-1994). *Наукові записки. Педагогічні науки*. Кропивницький, 2014. Вип. 131. С. 6–11.

3. Ткаченко І. Г. Прищеплення учням любові до сільськогосподарських професій. *Школа і виробництво* : зб. ст. Київ : Рад. шк., 1976. С. 129–130.

4. Ткаченко І. Г. Організація трудового навчання й виховання в процесі навчально-виробничої практики в сільськогосподарському виробництві : дис. ... канд. пед. наук. 1968 р. ДАКО. Ф. 7138. Оп. 1. Арх. 16. 255 с., с. 196

5. Калініченко Н. І. Г. Ткаченко про трудову підготовку учнів сільської школи (до 90-річчя від дня народження). *Рідна школа*. 2010. №1–2. С. 50–54.

6. Ткаченко І. Г. Богданівська середня школа ім. В.І. Леніна. К.: Радянська школа, 1975. 274 с.

7. Сухомлинський В. О. Народний учитель. Вибрані твори : в 5-ти томах. К.: Радянська школа, 1977. 678 с.

8. Садовий М. І., Трифонова О. М. Богданівський учитель. *Наукові записки. Педагогічні науки*. Кіровоград, 2014. Вип. 131. С. 26–30.

9. Девіз – ефективність. Диалог директора Богдановської школи, Героя Соціалістического труда І.Г.Ткаченко с президентом Академіи наук УРСР, Героєм Соціалістического труда Б.Е.Патоном. *Учительская газета*. 24 июня 1978.

10. Максимчук О. В. Система трудового виховання в педагогічній спадщині І.Г. Ткаченка : дис. ... канд. пед. наук. К., 2002. 234 с.

11. Мадзігон В., Левченко Г. Ткаченко Іван Гурович. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2004. № 3. С. 3–5.

#### REFERENCES

1. Kollinz, Dzhyym (2018). Vid khorosshoho do velykoho (Good to great) / Mann, Yvanov, Ferber. Moscow, Russian.

2. Kalinichenko, N. (2014). Providni napryamy diyal'nosti Ivana Hurovycha Tkachenka (1919-1994) [Leading directions of activity of Ivan Gurovich Tkachenko (1919-1994)]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky*, Kropivnitsky, Ukraine, №131, 6–11.

3. Tkachenko, I. H. (1976). Pryshcheplyennya uchnyam lyubovi do sil's'kohospodars'kykh profesiy [Instilling students love for agricultural professions]. *Shkola i vyrobnytstvo* : zb. st. Rad. shk., Kyiv, Ukraine, 129–130.

4. Tkachenko, I. H. (1968). Orhanizatsiya trudovoho navchannya y vykhovannya v protsesi navchal'no-vyrobnychoyi praktyky v sil's'kohospodars'komu vyrobnytstvi [Organization of labor education and education in the process of educational and production practice in agricultural production] : dys. ... kand. ped. nauk. DAKO. F. 7138. Op. 1. Arkh. 16.

5. Kalinichenko, N. (2010). I.H. Tkachenko pro trudovu pidhotovku uchniv sil's'koyi shkoly (do 90-richchya vid dnya narodzhennya) [I.G. Tkachenko about labor training of students of rural school (to the 90th anniversary of his birth)]. *Ridna shkola*, №1–2, 50–54.

6. Tkachenko, I. H. (1975). Bohdanivs'ka serednya shkola im. V.I. Lenina [Bohdanivka Secondary School V.I. Lenin]. *Radyans'ka shkola*, Kyiv, Ukraine.

7. Sukhomlyns'kyu, V. O. (1977). *Narodnyy uchytel'* [Folk teacher]. *Radyans'ka shkola*, Kyiv, Ukraine.

8. Sadovyy, M. I., Tryfonova, O. M. (2014). Bohdanivs'kyu uchytel' [Bogdanovsky teacher]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky*, Kirovohrad, Ukraine, №131, 26–30.

9. Deviz – effektivnost'. Dialog direktora Bogdanovskoy shkoly, Geroya Sotsialisticheskogo truda I.G. Tkachenko s prezidentom Akademii nauk USSR, Geroyem Sotsialisticheskogo truda B. Ye. Patonom (1978) [The motto is efficiency. Dialogue of the director of the Bogdanovsk school, Hero of Socialist Labor I.G. Tkachenko with the President of

the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, the Hero of Socialist Labor B. Ye. Paton]. *Uchitel'skaya gazeta*.

10. Maksymchuk, O. V. (2002). *Systema trudovoho vykhovannya v pedahohichniy spadshchyni I.H. Tkachenka* [System of labor education in pedagogical heritage I.G. Tkachenko] : dissertation of the candidate of pedagogical sciences. Kyiv, Ukraine.

11. Madzhon, Vasyl', Levchenko, Hryhoriy (2004). Tkachenko Ivan Hurovych [Tkachenko Ivan Gurovich]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, № 3, 3–5.

#### ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

**НИКОЛАЄНКО Станіслав Миколайович** – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, міністр освіти і науки України 2005-2007 років, ректор НУБіП України, випускник Богданівської сільської школи 1973 року

**Наукові інтереси:** теорія та методика управління освітніми закладами.

#### INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

**NIKOLAYENKO Stanislav Nikolaevich** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Minister of Education and Science of Ukraine 2005-2007, Rector of NUBiP of Ukraine, graduate of Bogdanivska village school of 1973

**Circle of research interests:** theory and methodology of management of educational institutions.

*Дата надходження рукопису 28.03.2019р.*

УДК 378.147

**ОНИЩЕНКО Ірина Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти Криворізького державного педагогічного університету  
ORCID ID 0000-0003-0672-0570  
e-mail: irina\_onischenko@ukr.net

### ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.** На сучасному етапі актуальним завданням підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних до інноваційної педагогічної діяльності на рівні світових стандартів, є формування готовності до професійної діяльності. Одним із важливих показників готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності є рівень розвитку його мотиваційної сфери (потреби, мотиви, прагнення, схильності, ідеали, переконання). Мотивація впливає на вибір та успішність опанування професією, визначає особливості взаємодії особистості в професійному колективі.

Мотиваційна готовність допомагає молодому фахівцеві успішно виконувати професійні обов'язки, ефективно використовувати знання, уміння і навички у розв'язанні завдань професійної діяльності. Отже, питання мотиваційної готовності до професійної діяльності є важливою психолого-

педагогічною проблемою, що потребує детального теоретичного аналізу та практичного дослідження.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз останніх наукових публікацій з проблем фахової підготовки майбутніх педагогів дозволяє зробити висновок про достатньо різноманітний підхід до визначення сутності мотиваційної готовності до професійної діяльності. Вивченням проблеми мотиваційної готовності до професійної діяльності займалися зарубіжні (Д. Аллен, Ч. Гайтскел, С. Дженсенсон, П. Драганов, Р. Клінке, К. Пітторс, Г. Сектодер, Ж. Трошнер та ін.) та вітчизняні (І. Богданова, І. Гавриш, К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандибович, А. Капська, Н. Кузьміна, А. Линенко, В. Сластьонін, А. Шевченко та ін.) вчені.

Не дивлячись на різноманіття підходів до розуміння сутності та структури мотиваційної готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності, більшість учених (Н. Гуртовенко, О. Демченко, М. Дьяченко,